

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

**ХІІІ Всеукраїнська
науково-практична конференція**

**ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА
В УКРАЇНІ:
СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ**

Суми, 11-12 травня 2017 р.

Список літератури

1. Серебрянська І. М. Репрезентація концептосфери «освіта» в українських паремійних текстах / І. М. Серебрянська // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 24–25 лютого 2017 р. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. – С. 35–38.
2. Серебрянська І. М. Вербалізація освіти в Україні за радянських часів / І. М. Серебрянська // Наукові записки. – Вип. 154. – Серія : Філологічні науки. – Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2017. – С. 509–514.
3. Студентський інтернет-журнал «Освіта та...» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvitata.com>

СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ МАЛОЇ ПРОЗИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ (на матеріалі збірки Юрка Перекотиполе «Експропріація»)

Ірина Жиленко, докторант

Досліджуються особливості творчості маловідомого письменника українського зарубіжжя Юрка Перекотиполе. На матеріалі збірки «Експропріація» (оповідання з революційних часів на Україні) визначаються головні домінанти його творчості – глибокий патріотизм, яскрава публіцистичність і переконливі психологічні характеристики героїв.

***Ключові слова:** оповідання, психологічний портрет, музикалізація, Україна, революціонери, козаки.*

STYLE DOMINANTS IN THE SHORT FICTION OF THE UKRAINIAN WRITERS ABROAD (based on the collection of stories of YurkoPerekotypole «Expropriation»)

Iryna Zhylenko, Candidate for a Doctors' Degree

The present article focuses on features of the creative work of a little-known Ukrainian writer Yurko Perekotypole who lived abroad. Based on the material of his collection of stories «Expropriation» (the story of the revolutionary era in the Ukraine), the main dominants of his work are being analyzed: a deep patriotism, bright publicistic and compelling psychological characteristics of his characters.

Keywords: stories, psychological profile, musicalization, Ukraine, revolutionaries, Cossacks.

Постановка проблеми. Останнім часом в українське літературознавство повертається багато імен письменників, які внаслідок національно-визвольних змагань і Жовтневого перевороту опинилися поза межами батьківщини. Їх діяльність знаходиться на вістрі дослідження науковців у галузях літератури, журналістики, історії (О. Баган, О. Богуславський, Н. Буркалець, І. Васишин, В. Власенко, І. Воронюк, Н. Мафтин, А. Портнов, В. Пушко, О. Рарицький, Н. Сидоренко, О. Харлан і багато інших), однак творчі здобутки багатьох письменників українського зарубіжжя ще чекають своїх дослідників. Ф. Погребенник писав про невідкладне завдання, що стоїть перед науковцями, а саме: «Об'єктивно осмислити й оцінити творчі надбання українських митців у минулому й сучасному, зробити їх надбанням на рідних землях...» [1, с. 3].

Ми вже досліджували деякі твори малої художньої прози часів визвольних змагань Х. Барановського, М. Диканька, Ф. Дудка, А. Коломийця, І. Мірного, Антіна Крезуба, Петра Північного та інших письменників-емігрантів, надрукованих в емігрантських часописах [2, с. 95–100]. *Актуальність* нашої роботи полягає у необхідності продовжити вивчення малої прози маловідомих письменників-емігрантів, присвяченої історичному минулому України періоду підготовки революції.

Мета – визначити головні стильові доміанти творчості Юрка Перекотиполе, представленої у збірці оповідань «Експропріація»¹ [3]. Для досягнення мети варто виконати наступні *завдання*: дослідити особливості творчої манери письменника; відслідкувати психологічні характеристики героїв і наявність публіцистичних елементів.

Єдина збірка оповідань, яку нам вдалося виявити, знаходиться у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ). Вона складається із двох творів, які є різними за змістом.

Просякнуте великою любов'ю до «Нені України», як ніжно називають батьківщину її персонажі, перше оповідання змальовує революційну боротьбу за її визволення від царату. Відчувається, що Юрко Перекотиполе продовжує традиції українських письменників М. Коцюбинського, В. Винниченка та інших у висвітленні настроїв народу періоду революційних часів. Початок оповідання «Експропріація» втрачений, але з контексту можна зрозуміти, що купка хлопців – «байдужих, сміливих і енергічних», зорганізувавшись у «Нову Січ», поставила собі за мету «...працювати для свого народу, для того, щоб увільнити вітчизну, для того, щоб повалити многоголову гидру – Царизм!» [3, с. 4]. Хлопці належать до різних соціальних прошарків, мають різні статки. Гімназистом, вигнаним за політику, був Іван Гулярка. Сином заможного шляхтича, якого громада обрала отаманом – Іван Пугач. Юрко Довганенько – техніком, засланим до Сибіру, звідки йому вдалося втекти. Шило був народним учителем, але через страшне горе – знущання і вбивство нареченої – став месником [3, с. 13, 14]. Товариство озброєне «чим попало»: старі рушниці, револьвери, шаблі, «бровнінги», нові пістолі, чабанські ножі. Однак «...одна ціль, одна мета, один прапор, одна боротьба...» об'єднали цю групу [3, с. 4].

Ознакою того, що в оповіданні йдеться про невидуману історію боротьби, свідчать топоніми і вказівки на тогочасні події в Україні: «Київщина в огні повстання!», «Харківщина хвилюється», «на Херсонщині страйки і бунти»; неодноразово згадується Центральний Комітет «Народної Оборони» [3, с. 4]. Про те, що дія твору відбувається на Чернігівщині, також є у творі топонімічні маркери: села Кладківці, Великі Тополі, Довгі Тополі, Вербівські ліси, спуск по Десні тощо.

Українські революціонери вирішили повести й Чернігівщину дорогою повстання. Для цього їм потрібні гроші – озброїти селян, «завалити» їх нелегальною літературою й підготувати їх до відкритого бунту. Один вихід, який знаходять отаман і його товариство – це експропріація. Юрко Перекотиполе зауважує, що суспільство вбачало у ній злочинство, в селянських «розрухах розбішацтво», а у смерті експропріантів – заслужену кару. На них полював царат, однак хлопці вірили у справедливість свого діла й сміливо йшли до мети [3, с. 19]. Хоча й називає автор своїх героїв революціонерами, вживає словосполучення «революційно-терористична кар'єра», «українські революціонери-експропріатори «боєвої організації» [3, с. 50], однак найчастіше вони у нього – козаки, «...у синіх жупанах і вишиваних сорочках» і сірих шапках. Прототипом «старих запорожців» виступає у письменника Юрко Довганенько, про якого говорили селяни «вінець Божого створіння» [3, с. 8]. Основна маса козаків підпорядковується загальним вимогам, але трапляються серед них і поодинокі месники, як Шило. У відповідальну хвилину він діє швидко, несподівано й стає навіть схожим на характерника. «...він який зачарований», – говорив про нього селянин [3, с. 42].

1 Орфографія творів збережена.

Стиль життя і боротьби товариства цілком відповідає козацькій організації. Роздобувши баркас, як справжні запорожці, вони плывуть уночі виконувати завдання. «Міцно ударили весла і жваво, аж підскакуючи, полетів баркас вниз по течії», – пише автор. Як і запорізькі козаки, так і герої твору Юрка Перекотиполе, люблять жартувати, сміятися, співати. Вирішивши «гукнути пісні», починають з відомої усім «Ще не вмерла...». Елементи музикалізації прози допомагають почути цей «гімн горя, страждання, гуркочущої посвяти, призиву і надії. В його звуки вложили вони своє життя, свої мрії, свої бажання. І він гуркотів все гучніше і міцніше ллючись і переливаючись в різних звуках і нотках» [3, с. 12]. Таке крещендо налаштовує і героїв твору, і читача на майбутню перемогу. А далі товариство затуляє «Ой не шуми, луже», «Морозенка» і пісня за піснею лунають у нічному повітрі. Автор використовує й ремінісценцію з Гоголя, бо не може втриматися від захвату чарівністю ночі: «Що може бути краще української ночі та ще на ріці! Коли все небо криється мірадами зірок і вони дивляться в ту воду, як у свою люстру, блестячи і милуючись; коли солов'ї так чудно співають...». Пісні козаків, таким чином, переплітаючись із пташиним співом, створюють самобутній український нічний хор, від якого усім учасникам дійства стає так добре, коли хочеться «упиватися божественною амброзією сеї пишної, дивної ночі...» [3, с. 12].

У системі засобів вираження внутрішнього стану героїв важливу роль відіграє психологічний портрет. Особливо це виявляється на обличчі: в очах, поглядах. Найчастіше автор використовує художні засоби з використанням чогось хижацького в очах. Так, у Юрка Довганенка «страшні вогневі очі», які без слів доводять свою погрозу жидові Гершкові [3, с. 8]. Войовничість козака Шила автор змальовує так: «...лице його було таке страшне, що не можна було на нього дивитися: вискалені зуби були, як у вовка, він усміхався, як чортяка» [3, с. 39]. Ганна, яка споглядала усе це дійство, так злякалася, що «лице було у неї, як у мерця», а у її батька, якого побили урядовці, «спокійне і добре звичайно лице було перекошено ненавистю і очі блестили, як у вовка» [3, с. 40–41].

Автор надає значення елементам внутрішнього монологу, які допомагають розкрити психологічний стан героїв. Отаман Пугач мріє про свою «Січ», про батальйони повстанців, великі громади селян. «Все це бігло у нього, як малюнки в калейдоскопі: битви, ріки крові, страждання, страти, а потом, наче б з туману, впливав і ставав все яснішим прапор найдорожчої і наймилішої йому нени – України». Однак мрії були лише мріями, бо «жадібне зітхання зірвалося з його вуст» [3, с. 16]. Як людина освічена, Пугач розумів, що важкою й нерівною буде ця боротьба. Довго з жалем дивився він на фото своєї дівчини, тихо розмовляв з нею, розповідаючи про свою любов до України й ненависть до самодержавного уряду: «Коли б ти знала, як б'ється серце у мене в грудях <...> Коли б ти знала, як воно відчуває нещастя і горе всіх пригноблених...» [3, с. 17].

Співчутливо подає письменник картини знущань царських урядників над козаками: їх катували нагаями, підпалювали підшви ніг, рвали на головах їх волосся, саджали на палі, тобто «робили такі злодійські муки, що не можна навіть описати» [3, с. 19]. Та вони не здавалися. Запорукою їхнього успіху були сміливість, відвага і братерська приязнь. У творі лунають гасла на кшталт «...битися треба не на життя, але на смерть! ...живими не треба даватися в їх руки»; «Або вийдемо побідниками, або умremo, як борці за вільність народу» [3, с. 37, 40]. Козакам вдається зібрати кошти «на революційний рух на Україні», вони переконують пана Кандзюбу, що не вбивати прийшли, що не розбійники. Панночці козаки пояснюють: «Подумайте про наш бідний народ! Що він має! Землі – нема, шкіл на рідній мові також нема, найменше проміння свідомості убиває російський уряд тюрмами, нагаями та шибеницями» [3, с. 52]. Пан врешті-решт погоджується надати грошову допомогу, а донька його збирається йти вчитися на медичні курси. Оптимістично звучать слова Довганенька, який радіє, говорячи про те, що вже і серед шляхти на Україні «починає серце битися любов'ю до бідного народу», отже, видно «прийшов кінець абсолютизмові і неволі України» [3, с. 56].

Описи життя і боротьби письменник перериває картинами краси природи. У творі неодноразово змальовується ранок, який ніби «ганьбився над людським неспокоєм», «жартував над людською турботою». Таємничий вигляд мали чари ночі, коли по селу лунали пісні дівчат і парубків, але для козаків це було щось «вже страченим, погубленим» [3, с. 7, 11].

Тривожні ноти з елементами експресіонізму з'являються в іншому оповіданні – «Акорди ночі». Герой твору Влад вночі пливе на пароплаві. Ніч – «...наче цвинтар з отвореними гробами розляглася навколо» [3, с. 58]. Думками герой повертається у минуле, згадує фрагменти боротьби, коли сміливо кидався «в море життя, повний сил і відваги». Тепер минуле йому здається довгим і страшним сном. Психологічна характеристика також подана через портретні елементи. У героя «фосфоричний блиск в очах», вони у нього «блестіли, лице в екстазі сяло, як зірничі», «очі блестіли, як у звіра», «заблищали безумством, рішучістю чогось, що мало статися» [3, с. 60, 63]. Герой ще сподівався зустрітися зі своєю Любов'ю, але несподівано побачив Надію, яка вже давно померла. Думається, що у цих символічних картинах-образах показана любов до України і втрачена надія на краще життя. Примара-Надія, що стала тінню героя, сповіщає про смерть Любові та власне бажання бути з ним. Однак Влад її відштовхує, бо й сам не відчуває у собі сили жити. Він говорить: «Труп трупові не дасть життя» [3, с. 61]. Апокрифічний фінал оповідання підтверджує загальновідомі слова про надію, яка помирає останньою. На плеск води, що двічі пролунав на пароплаві, спокійно відреагував кермовий: «Щороку тут топляться! Се – таке місце прокляте» [3, с. 64].

Музикалізація твору набуває мотиву реквієму. І кольори від живих, яскравих у першому оповіданні змінюються на червоні, криваві у другому – як знак туги письменника за втраченою вітчизною. Використовуючи ремінісценції зі «Слова о полку Ігоревім», Юрко Перекотиполе вміщує грізне передвістя: «Місяць з блідого став робитися брудно-червоним. Все стало нищитися і мізерніти під блиском сего страшного, кривавого місяця» [3, с. 57]. Картина доповнюється готичними пейзажами, божевільним реготом пугача, тінями, які закривали землю, що було передчуттям чогось страшного, що насувалося на Україну.

Висновки. Ми дослідили стильові доміанти творчої манери Юрка Перекотиполе. Простеживши за психологічними характеристиками героїв, звернули увагу, що автор найбільше значення у портретній характеристиці надає хижому вигляду очей. Із природних явищ йому вдається змалювати красу ночі у супроводі відповідної мелодії – або життєстверджуючого гімну («Експропріація»), або на мотив реквієму («Акорди ночі»). Наявність публіцистичних елементів свідчить про патріотичність автора, його активну життєву позицію у боротьбі за свободу України.

Список літератури

1. Погребенник Ф. З Україною в серці : нариси-дослідження про творчість письменників-прикарпатців у діаспорі / Федір Погребенник. – К. Вид-во ім. О. Теліги, 1995. – 80 с.
2. Жиленко І. Р. Жовтневий переворот і його наслідки в Україні: жанрова палітра й художні особливості малої емігрантської прози 1920-х років / І. Р. Жиленко // Літературний процес: методологія, імена, тенденції : зб. наук. пр. (філол. науки). – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка– 2017. – № 9. – С. 95–100.
3. Перекотиполе Ю. Експропріація : оповідання з революційних часів на Україні / Юрко Перекотиполе. – Chicago.Illinois : Українська видавнича спілка, 1917 (?). – 64 с.